

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ ЗА УМОВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

PRIORITIES OF DEVELOPMENT OF THE BLACK SEA REGION UNDER THE CONDITIONS OF INTERNATIONAL COOPERATION

УДК 330.341

Манасенко І.М.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Національний технічний університет
України

«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Іванова Т.В.

к.е.н., доцент кафедри
міжнародної економіки
Національний технічний університет
України

«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

У статті проаналізовано стан та співробітництво Причорноморського регіону України та країн світу за останні роки. Наведено економічні показники розвитку Причорноморського регіону. Обґрунтовано, що регіон відіграє важливу роль в експорті товарів морським шляхом, тому акцентовано увагу, що необхідно підвищувати ефективність портово-промислових комплексів. Наведено перелік країн, які є світовими лідерами суднобудування. Досліджено тенденції торгівлі Причорноморського регіону та країн світу товарами та послугами за період 2014–2018 рр. Проаналізовано тенденції інвестиційного співробітництва Причорноморського регіону України та країн світу. Наведено, які структурні зміни відбулися у торговельній та інвестиційній сферах даного регіону в динаміці за 2014–2018 рр. У підсумку доведено, що регіон має унікальне вигідне положення й є інвестиційно привабливим, тому для стратегічного розвитку регіону доцільно розширювати міжнародне співробітництво.

Ключові слова: економічна ситуація, ефективність, інвестиції, розвиток, товари, торгівля, послуги, Причорноморський регіон, співробітництво.

В статье проанализированы состояние и сотрудничество Причерноморского регио-

на Украины и стран мира за последние годы. Приведены экономические показатели развития Причерноморского региона. Обосновано, что регион играет важную роль в экспорте товаров морским путем. Поэтому акцентировано внимание, что необходимо повышать эффективность портово-промышленных комплексов. Приведен перечень стран, которые являются мировыми лидерами судостроения. Исследованы тенденции торговли Причерноморского региона и стран мира товарами и услугами за период 2014–2018 гг. Проанализированы тенденции инвестиционного сотрудничества Причерноморского региона Украины и стран мира. Показано, структурные изменения произошли в торговой и инвестиционной сферах данного региона в динамике за 2014–2018 гг. В итоге статьи доказано, что регион имеет уникальное выгодное положение и является инвестиционно привлекательным, поэтому для стратегического развития региона целесообразно расширять международное сотрудничество.

Ключевые слова: экономическая ситуация, эффективность, инвестиции, развитие, товары, торговля, услуги, Причерноморский регион, сотрудничество.

The article analyzes the state and cooperation of the Black Sea region of Ukraine with the countries of the world in recent years. The economic indicators of the Black Sea region development, in particular, such as: area, population, GDP, GDP per capita, unemployment rate, volume of goods and services export, indicators of population migration, are presented. If you look at the region as one of the components of the productive forces of the Ukrainian economy, then there may be some imbalance. In particular, the unemployment rate in the Kherson and Mykolaiv regions is higher than the average national indicator. As of January 1, 2018, the unemployment rate in Ukraine is 9.5%. The largest share of exports falls to the following regions: Dnipropetrovsk (16.3%), Donetsk (10.2%), Kyiv (21.6%). At the same time, the entire Black Sea region exports is only 8.6%. The region plays an important role in the logistics sector, since it owns port-industrial complexes of state importance. According to the results of activity in 2016, Ukraine's seaports ranked second among the countries of the Black Sea-Azov basin; at the same time, in the ranking of sea ports of the region, the southern seaport occupies the third place, and the seaports of Odessa, Nikolaev and Chornomorsk – the fifth, seventh and eighth, respectively. Thus, the largest seaports of Ukraine are in the TOP-10 seaports of the Black and Azov ports and retain such positions for a long period of time. It was investigated that the region has a number of ports, the activity of which is expressed in the following results: income generated by the market of services in seaports of Ukraine 1.7 billion dollars. (about 2% of the country's GDP); 1,300 business enterprises; the number of staff is 47 thousand employees. Therefore, it is emphasized that it is necessary to increase the efficiency of port-industrial complexes. The list of countries that are world leaders in shipbuilding is given. The tendencies of trade of the Black Sea region and countries of the world in goods and services for the period of 2014–2018 are investigated. The tendencies of investment cooperation of the Black Sea region of Ukraine and countries of the world are analyzed. It is presented, what structural changes took place in the trade and investment spheres of the region in the dynamics for 2014–2018. As a result, the article shows that the region has a unique favorable position and is attractive for investment. Therefore, it is expedient to expand international cooperation for the strategic development of the region. The list of proposals on the priorities of the region's development in the medium-term perspective is provided.

Key words: economic situation, efficiency, investments, development, goods, trade, services, Black Sea region, cooperation.

Постановка проблеми. Розвиток економіки країни є залежним від стану розвитку кожного її регіону. Вигідність економіко-географічного поло-

ження України зумовлена декількома аспектами, серед яких – перетин шляхів Схід – Захід, наявність виходу до двох морів, сусідство з ЄС тощо.

Серед регіонів України особливе місце посідає Причорноморський регіон, до складу якого входять Миколаївська, Одеська та Херсонська області. Кожна з них характеризується певними лідерськими ознаками. Але водночас результати Регіонального рейтингу Doing Business 2018 демонструють не втішне становище регіону, оскільки Херсонська область посідає 24-е місце в Україні, Миколаївська – 20-е, а Одеська – 10-е місце. При цьому областями-лідерами є Сумська, Львівська та Івано-Франківська. Тому є доцільність детальнішого дослідження Причорноморського регіону з урахуванням його сучасного становища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку та інтеграції Причорноморського регіону України в міжнародну економіку досліджуються у роботах вітчизняних учених: Р.С. Зубкова [1], І.О. Іртищевої [2], Р.О. Калиновського [3], В.М. Осипова [4], У.Л. Сторожилової [5], О.Г. Чирви [6]. Однак аналізу стану та особливостям міжнародної співпраці Причорноморського регіону України та країн світу присвячено недостатню кількість наукових праць, що зумовило необхідність даної роботи.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні співпраці Причорноморського регіону України та країн світу в торговельній, інвестиційній сферах для визначення необхідних напрямів розширення та поглиблення взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна адміністративна одиниця України є важливою ланкою її економіки. Основні показники розвитку областей Причорноморського регіону наведено в табл. 1.

Якщо досліджувати регіон як один зі складників продуктивних сил економіки України, то можна від-

значити певний дисбаланс. Зокрема, рівень безробіття у Херсонській та Миколаївській областях є вищим за середньодержавний показник. Рівень безробіття в Україні станом на 01.01.2018 становить 9,5% (у віці 15–70 років). Найнижчий рівень зафіксовано у Харківській (6,1%), Київській (6,5%), Дніпропетровській (8,5%) областях. Найбільша частка експорту припадає на такі області: Дніпропетровську (16,3%), Донецьку (10,2%), м. Київ (21,6%). Водночас експорт усього Причорноморського регіону становить лише 8,6%.

Регіон відіграє важливу роль у логістичному секторі, оскільки володіє портово-промисловими комплексами державного значення. Від ефективності функціонування морських портів, рівня їх технологічного та технічного оснащення, відповідності системи управління та розвитку інфраструктури сучасним міжнародним вимогам залежить конкурентоспроможність вітчизняного транспортного комплексу на світовому ринку. Портова галузь відіграє ключову роль у зростанні української економіки. Загальний дохід, сформований ринком послуг у морських портах України в 2016 р., становив щонайменше 1,7 млрд. дол. США (приблизно 2% ВВП країни). Такий показник досягнуто завдяки діяльності близько 1 300 суб'єктів господарювання із чисельністю персоналу понад 47 тис. працівників. Морські порти є також воротами для експорту продукції агропромислового, гірничо-металургійного комплексів країни та імпорту проміжних ресурсів, наприклад вугілля, залізорудної сировини та контейнерних вантажів, забезпечуючи при цьому близько 40% (28 515,1 млн. дол. США у 2016 р.) обсягів міжнародної торгівлі України з різними країнами світу [8].

За результатами діяльності у 2016 р. морські порти України з показником вантажопереробки в

Таблиця 1

Показники розвитку продуктивних сил Причорноморського регіону, 2017 р.

№ п/п	Показник	Одиниці виміру	Значення показника			
			Миколаївська	Одеська	Херсонська	Район в цілому
1	Площа району	млн. га	24,5	33,3	28,4	86,2
2	Частка в площі України	%	4,1	5,5	4,7	14,3
3	Кількість населення	млн. ос.	1,1	2,3	1,1	4,5
4	Частка в населенні України	%	2,6	5,4	2,6	10,6
5	Міграційний приріст (скорочення)	тис. ос.	-1,9	4,7	-2,7	0,1
6	Рівень безробіття	%	10,3	7,3	11,1	9,5
7	Валовий регіональний продукт (ВРП)	млрд. грн.	57,8	119,8	38,7	216,3
8	ВРП району у розрахунку на одну особу	тис. грн.	52,5	52,1	35,2	46,6
9	Частка ВРП району у ВВП України	%	2,5	5,0	1,6	9,1
10	Обсяг експорту товарів із району	млн. дол.	2112,6	1668,4	269,9	4050,9
11	Частка експорту району в експорті України	%	4,5	3,5	0,6	8,6
12	Обсяг імпорту товарів із району	млн. дол.	739,7	1547,1	327,6	2614,4
13	Частка імпорту району в імпорті України	%	1,3	2,7	0,6	4,6

Джерело: сформовано авторами на основі [7]

обсязі 131,7 млн т зайняли друге місце серед країн Чорноморсько-Азовського басейну. При цьому в рейтингу морських портів регіону морський порт Южний займає третє місце, а морські порти Одеса, Миколаїв та Чорноморськ – п'яте, шосте та восьме відповідно. Таким чином, найбільші морські порти України знаходяться в ТОП-10 морських портів Чорного та Азовського морів та зберігають такі позиції протягом тривалого періоду. Наявність глибоководних підходів до 21 м та глибин біля причалів 19 м у морському порту Южний забезпечує йому лідируючі позиції в рейтингу та можливість обслуговувати судна типу Capesize [8]. Україна відіграє важливу роль на світовому ринку продовольства та експорту низки продукції АПК. Нині країна посідає перше місце у світі з виробництва та експорту соняшникової олії, третє – за експортом ріпаку та меду, четверте – за експортом кукурудзи та ячменю. І експорт цих продуктів відбувається саме морським шляхом, використовуючи портово-промислові комплекси Причорноморського регіону.

Особливо доречним у виокремленні пріоритетів розвитку Причорноморського регіону є відновлення суднобудівного комплексу. Світова практика свідчить, що економічну міць країни визначає в тому числі потужність її суднобудування. Світовими лідерами даного комплексу є Китай (близько 36% світового виробництва суден), Японія (близько 21%), Південна Корея (близько 21%), ЄС (близько 15%), США.

Для визначення напрямів розвитку Причорноморського регіону (за винятком тимчасово окупованої АР Крим) проаналізуємо зовнішньоторговельний баланс цього регіону та країн світу за останні роки.

На основі показників Державної служби статистики України розраховано загальні показники зовнішньої торгівлі товарами Причорноморського регіону України і країн світу, які надано в табл. 2.

Дані табл. 2 вказують на те, що в період із 2014 по 2018 р. обсяги експорту товарів із Причорноморського регіону до країн світу залишалися приблизно на тому ж рівні: Миколаївська обл. – від 4,0% у 2014 р. до 4,8% у 2018 р. від загального обсягу, Одеська обл. – від 3,8% у 2014 р. до 4,6% у 2018 р., Херсонська обл. – від 0,6% у 2014 р. до 0,9% у 2018 р. від загального обсягу. Щодо імпорту товарів, то суттєві зміни відбулися щодо Одеської області, оскільки відбулося падіння з 4,6% у 2014 р. до 2,1% у 2015 р. Хоча далі спостерігається тенденція до відновлення обсягів імпорту з інших країн до Одеської області. Щодо інших областей Причорноморського регіону, то рівень імпорту майже не зазнав змін: Миколаївська обл. – від 1,4% у 2014 р. до 1,5% у 2018 р. від загального обсягу, Херсонська обл. – від 0,4% у 2014 р. до 0,7% у 2018 р. від загального обсягу.

Проаналізуємо структуру експорту та імпорту торгівлі послугами Причорноморського регіону України з країнами світу. Загальні показники зовнішньої торгівлі послугами надано в табл. 3.

Дані табл. 3 вказують на те, що питома вага експорту послуг лише Херсонської області майже не зазнала суттєвих змін, оскільки коливалася на рівні 0,2–0,4% протягом останніх п'яти років. Щодо інших областей Причорноморського регіону, то обсяги їх експорту послуг до інших країн світу значно скоротилися: Миколаївська обл. – від 4,9% у 2014 р. до 3,6% у 2018 р. від загального обсягу, Одеська обл. – від 10,6% у 2014 р. до 5,3% у 2018 р. від загального обсягу.

Таблиця 2

**Узагальнені показники зовнішньої торгівлі товарами
Причорноморського регіону з країнами світу, 2009–2018 рр.**

Показники	2014		2015		2016		2017		2018	
	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %
Питома вага експорту товарів з України до країн світу	53901,7	100,0	38127,1	100,0	36361,7	100,0	43264,7	100,0	43247,6	100,0
з них:										
Миколаївська обл.	1837,5	4,6	1603,1	4,0	1666,4	4,2	1900,6	4,8	1902,1	4,8
Одеська обл.	1780,1	4,5	1727,5	4,4	1520,5	3,8	1813,9	4,6	1601,3	4,0
Херсонська обл.	359,9	0,9	238,4	0,6	246,6	0,6	289,2	0,7	228,9	0,6
Питома вага імпорту товарів із країн світу в Україну	54428,7	100,0	37516,4	100,0	39249,8	100,0	49607,2	100,0	52113,3	100,0
з них:										
Миколаївська обл.	631,3	1,4	574,7	1,3	685,8	1,5	781,7	1,7	670,9	1,5
Одеська обл.	2078,6	4,6	967,3	2,1	1231,4	2,7	1427,9	3,1	1424,4	3,1
Херсонська обл.	186,3	0,4	140,9	0,3	166,3	0,4	201,4	0,4	301,4	0,7

Джерело: сформовано авторами на основі [7]

Таблиця 3

**Узагальнені показники зовнішньої торгівлі послугами
Причорноморського регіону України та країн світу, 2009–2018 рр.**

Показники	2014		2015		2016		2017		2018	
	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %
Питома вага експорту послуг з України країн світу	11520,9	100,0	9736,7	100,0	9631,4	100,0	10446,6	100,0	8769,3	100,0
з них до: Миколаївської обл.	471,0	4,9	445,6	4,6	421,4	4,4	456,2	4,8	344,7	3,6
Одеської обл.	1020,6	10,6	896,9	9,3	776,8	8,1	765,8	8,0	504,4	5,3
Херсонської обл.	37,2	0,4	26,3	0,3	31,2	0,3	31,0	0,3	18,9	0,2
Питома вага імпорту послуг із країн світу України	2785,7	100,0	2530,1	100,0	5304,7	100,0	5359,2	100,0	4137,2	100,0
з них до: Миколаївської обл.	108,3	2,1	105,2	2,0	57,7	1,1	33,8	0,7	17,8	0,3
Одеської обл.	252,1	4,9	224,0	4,3	133,2	2,6	183,4	3,5	137,5	2,7
Херсонської обл.	8,5	0,2	7,4	0,1	5,0	0,1	9,0	0,2	8,1	0,2

Джерело: сформовано авторами на основі [7]

Щодо структури імпорту послуг з інших країн світу до Причорноморського регіону, то тут також лише в Херсонській області не відбулося змін, оскільки у період із 2014 по 2018 р. обсяг коливався на рівні 0,1–0,2% від загального обсягу. В інших областях також спостерігається значне падіння обсягів імпорту: Миколаївська обл. – від 2,1% у 2014 р. до 0,3% у 2018 р. від загального обсягу, Одеська обл. – від 4,9% у 2014 р. до 2,7% у 2018 р. від загального обсягу.

Також важливо проаналізувати кількість прямих інвестицій між Причорноморським регіоном та країнами світу (табл. 4).

Отже, кількість прямих інвестицій, що надходили з країн світу до Причорноморського регіону України протягом 2014–2018 рр., залишилася

майже не змінною: Миколаївська обл. – від 0,53% у 2014 р. до 0,39% у 2018 р. від загального обсягу, Одеська обл. – від 3,11% у 2014 р. до 2,54% у 2018 р., Херсонська обл. – від 0,51% у 2014 р. до 0,4% у 2018 р. від загального обсягу. Щодо обсягу прямих інвестицій із Причорноморського регіону України до країн світу, то їх рівень у Миколаївській та Херсонській областях досить низький (на рівні 0,1% від загального обсягу). Щодо цього показника в Одеській області, то він має тенденцію до зниження, адже становив у 2014 р. 0,56% від загального обсягу, а в 2018 р. лише 0,3% від загального обсягу.

З урахуванням вищевикладених положень сформовано комплекс рекомендацій щодо розвитку Причорноморського регіону з метою необхід-

Таблиця 4

Прямі інвестиції в економіку за 2010–2018 рр., млн. дол. США

Напрямки інвестицій	2014		2015		2016		2017		2018	
	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %	млн дол. США	у %
Прямі інвестиції з країн світу в економіку України	53704,0	100,00	40725,4	100,00	36154,5	100,00	37513,6	100,00	39144,0	100,00
з них до: Миколаївської обл.	282,80	0,53	228,90	0,43	212,80	0,40	213,50	0,40	209,30	0,39
Одеської обл.	1671,70	3,11	1430,40	2,66	1330,10	2,48	1330,40	2,48	1363,20	2,54
Херсонської обл.	275,20	0,51	208,20	0,39	211,00	0,39	201,30	0,37	216,90	0,40
Прямі інвестиції з України в економіку країн світу	6702,90	100,00	6456,20	100,00	6315,20	100,00	6346,30	100,00	6339,80	100,00
з них до: Миколаївської обл.	0,80	0,01	0,80	0,01	0,80	0,01	0,80	0,01	0,80	0,01
Одеської обл.	37,40	0,56	29,50	0,44	18,70	0,28	19,00	0,28	20,10	0,30
Херсонської обл.	0,10	0,00	0,10	0,00	0,10	0,00	0,10	0,00	0,10	0,00

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

ності активізації його міжнародного співробітництва, які полягають у:

– підвищенні конкурентоспроможності регіону на основі поліпшення транспортної інфраструктури;

– підвищенні (відновлення) потенціалу суднобудування з урахуванням п'ятого та шостого технологічних укладів та виробничої кооперації з країнами – лідерами даної галузі;

– врахуванні процесів євроінтеграції та дотриманні підприємствами стандартів ЄС;

– розробленні інвестиційно привабливих стартап-проектів для залучення фінансових ресурсів, грантів міжнародних організацій чи зарубіжних приватних інвесторів;

– активізації міжнародної науково-технічної співпраці з провідними ТНК світу та розвинутими країнами на засадах партнерства, спільного підприємництва тощо.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, проведений аналіз динаміки співробітництва Причорноморського регіону України та країн світу вказує на необхідність розроблення відповідних програм, що сприятимуть збільшенню обсягів експорту, імпорту та інвестицій. Причорноморський регіон як одна зі складових частин продуктивних сил економіки України характеризується певним дисбалансом економічного розвитку. Зокрема, на основі аналізу таких показників, як ВВП на душу населення, рівень безробіття, обсяг експорту та імпорту товарів та послуг, обсяг інвестицій тощо, можна зробити висновок про лідерські позиції Одеської області (наприклад, частка ВРП області у ВВП країни становить 5%) та дещо нижчий рівень розвитку Миколаївської (2,5%) та Херсонської (1,6%) областей. Результати аналізу інвестиційного співробітництва свідчать, що обсяг інвестицій знижується у зв'язку з кризовою ситуацією в країні у цілому, зокрема в Одеську область обсяг інвестицій знизився з 1,6 млрд. дол. у 2014 р. до 1,3 млрд дол., у Миколаївську – з 0,28 млрд дол. до 0,21 млрд дол. та в Херсонську – з 0,27 млрд дол. до 0,21 млрд дол. відпо-

відно за досліджуваний період. Тож розроблено комплекс рекомендацій для розвитку міжнародного співробітництва Причорноморського регіону для поліпшення його становища.

Подальшого наукового дослідження потребують питання щодо виокремлення стратегічно важливих аспектів розвитку Причорноморського регіону на засадах концепції сталого розвитку та з урахуванням євроінтеграційного вектору міжнародної діяльності України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зубков Р.С. Сучасний стан та особливості інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств Причорноморського регіону та України. Економіка та держава. 2016. № 12. С. 32–33.

2. Іртищева І.О., Криленко Д.В. Інституційні аспекти формування моделі економічного зростання Причорноморського регіону. Економічний аналіз. 2018. № 1 (28). С. 62–70.

3. Каліновський Р.О. Першочергові пріоритети соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону та фіскальні інструменти їх забезпечення. Причорноморські економічні студії. 2016. № 8. С. 10–13.

4. Осипов В.М., Єрмакова О.А. Пріоритети соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я в контексті новітньої регіональної політики. Прометей. 2014. № 2 (44). С. 76–82.

5. Сторожилова У.Л. Розвиток Причорноморського економічного регіону в контексті публічного управління та європейської інтеграції. Причорноморські економічні студії. 2017. № 21. С. 125–131.

6. Чирва О.Г. Аналітична оцінка конкурентоспроможності економічної системи Причорноморського регіону. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2014. № 1. С. 253–260.

7. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2019).

8. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року (проект). URL : <https://mtu.gov.ua/files/Стратегія%20розвитку%20морпортів%20до%202038.pdf> (дата звернення: 24.02.2019).